

317.1 V-66
SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Jog- és Közigazgatástudományi Kar Könyvtára

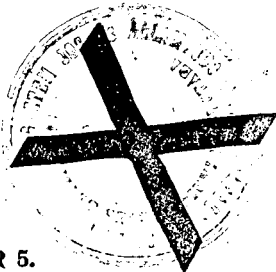
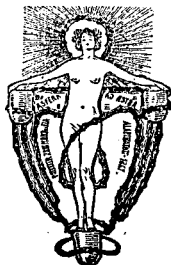
Lejt. napja: 1897. 11.

csopórt:

szám.

SCHWARZ GUSZTAV

JOGI NAPIKÉRDÉSEK

MODERN KÖNYVTÁR 5.

BUDAPEST 1910

POLITZER ZSIGMOND ÉS FIA KÖNYVKERESKEDÉSE

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
 Jog- és Közigazgatás-tudományi Kar Könyvtára

Lelt. napló: Via sz. 1

..... csoport: szám.

Költeni annyi, mint ítélőszéket
 tartani önmagunk fölött.

(IBSEN)

TARTALOM

Schwarz Gusztáv (Irta Gömöri Jenő)	3
A nők jogi stúdiuma	4
Mommsen	10
A közadakozásról	14
A képviselő. — Nyílt levél Herczeg Ferenchez	18
A fehér esztendő	23
A kitüntetések joga	28

A szerző minden jogot, a fordítás jogát is, fenntartja magának

A Modern Könyvtár 1910. június havában indult meg

A Modern Könyvtár címlapját
 Kozma Lajos rajzolta

A MODERN KÖNYVTÁR SZERKESZTŐSÉGE:

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM, VIII. KERÜLET, VAS-UTCA 15/b. I. EM. 18.

Állam- és jogtudományi Kar Könyvtára

Lelt. napló sz:

6713/11.

SCHWARZ GUSZTÁV

Budapesten, 1858. január 1-én, született. Középiskoláit Budapesten végezte, míg egyetemi tanulmányait Németországban, Göttingában folytatta. 1884-ben visszatért Budapestre és ettől az időtől kezdve tíz esztendeig ügyvédi gyakorlatot folytatott a fővárosban. Ez idő alatt habilitálták a római jog magántanárává a budapesti tudományegyetem jogi fakultásán. 1893-ban rendkívüli tanár lett, 1894-ben pedig a római jog nyilvános rendes tanárává nevezetett ki. Irodalmi, tanári és közéleti működése elismeréseként a király udvari tanácsosi méltósággal tüntette ki.

Irodalmi munkássága igen kiterjedt. Munkáinak hosszú sorából a nagyobbak és fontosabbak ezek: A végrendelkezési szabadság a római jogban (1881), Magánjogi fejtegetések (1890), A házassági jogról szóló törvényjavaslat (1894), Az ági öröklés kérdése (1898), Magánjogi esetek (1901), Újabb magánjogi fejtegetések (1901), Codificationális dolgozatok (1902), A jogi személy magyarázata (1907), Rechts-subjekt und Rechtswert (Archiv f. bürg. Recht) (1908), A magánjogi törvénykönyvről (1909), Jogi párbeszéd az obstrukcióról (1910), Kritisches über Rechtssubjekt und Rechtswert (Archiv f. bürg. Recht) (1910), Újabb irányok a magánjogban és egyéb értekezések (1910).

Ezek nagyobb s fontosabb művei, de sok kisebb műve is jelent meg. Azonkívül szünetlenül írt és ír jogi cikkeket és tanulmányokat a különböző belföldi és külföldi szaklapokba; és társadalmi, bölcséleti s esztétikai természetű értekezéseket és cikkeket magyar és német folyóiratokba és napilapokba. Számos értekezést tartott a Magyar Jogászegyletben és számos népszerű előadást a nagyközönség számára, más egyletekben.

Ifjú korában hosszabb ideig állandó külmunkatársa volt a »Pester Lloyd«-nak, egy ideig hivatalos zenekritikusa is, amelynek hasábjain számtalan zenekritikai és zeneesztétikai tanulmánya jelent meg. Zenekritikákat és zeneesztétikai cikkeket írt akkoriban a »Neues Pester Journal«-ba is.

Ama ritka tudósaink közül való, akik a tudományos tartalmat művészi formába tudják önteni.

GÖMÖRI JENŐ

A NŐK JOGI STUDIUMÁRÓL

Felkértek, mondjak véleményt arról, a kérdésről, vajjon ajánlatos-e az egyetem jogi fakultását a nők számára megnyitni. A kérdés tüskés és félő, hogy vagy a tanár sebződik meg bele, vagy a nőbarát. De minden igazságnak megvan a maga ára.

Kétféleképp lehetne megfogni a kérdést: abszolút és relatív formában — bármint élcelődjék is Eötvös Károly az efféle beosztásról. Abszolút formában így hangzik: ajánlatos-e a nők jogi stúdiuma? Ebben az alakban az egész nő-kérdés problémája tárul fel — ennyit e rövid cikkben nem markolhatok. Könnyebb végét fogom, ha ily relatív formába öltöm a kérdést: van-e ok, amiért a nőket a jogi studiumra kevésbé bocsássuk, mint az orvosira vagy bölcséletire, amelyekre már ez idő szerint is engedjük? Ez már nem a nő-kérdés a maga általánosságában, hanem a stúdiumok egymáshoz való viszonyának a kérdése; erre már könnyebb megfelelni.

A jogi stúdium a maga természete szerint részben történeti, részben bölcsészeti, közelebbről logikai és etikai természetű. Ha tehát a nők történészek és bölcsészek lehetnek, az anyag természetében nincs ok, miért ne tanulhatnák eredményesen a jogot is. És ez lenne az első feleletem a felvetett kérdésre még akkor is, ha osztoznám néhány mizogén író ama nézetében, hogy a nőben a bölcséleti és különösen a logikai gondolkodásra való tehetség rendszerint kevésbbé van meg, mint a férfiúban. Lehet, hogy így van, sőt a magam részéről még meg is toldom ez aggodalmat. Okos nővel sokkal találkoztam életemben; de a legokosabbjánál is nem egyszer ütköztem meg azon, hogy nincs meg benne a kellő igazságérzet. Azt a tárgyilagosságot, amely egy elfoglalt állásponttól áttekinteni és méltatni képes az ellenkező álláspontot is; azt az egyensúly-

tartást, amelyre az igazságszerető judicium ok és ellenök között képes marad: ezt nőknél alig észleltem életemben. Magam, ha disputáltam, nem egyszer azon vettem magam észre, hogy a vita legnagyobb hevében is szinte megirigyeltem az ellenfelemet az okokért, amiket ellenemre fel lehetett hozni: oly annyira érzem vita közben is minden igazság relativitását. Az egyháztörténelem mesél két főpapról, akik conciliumon egy tételen összevesztek: mindegyik oly meggyőzően adta elő a maga érveit, hogy a végén mindkettő kijelentette, hogy feladja a maga nézetét és elfogadja az ellenfelét. Íme ez a karrikaturája a tárgyilagosságnak. De nem hiszem, hogy a nők a világ végéig vitakoznának, közöttük bármikor ez lehetne az eredmény. A nő talán hamarabb és élesebben lát mindent, ami az ő álláspontjának támaszául szolgál; de a maga igazába azután oly szenvedélyesen fúrja bele magát, hogy a másik igazából nem lát semmit. Ez a szenvedélyes egyoldalúság talán alkalmatlanabbá teszi a bírói tisztre, de egyúttal talán alkalmatosabbá teszi az ügyvédire. De mindez nem érinti az én tételemet. Mert, ha a nők általában véve talán kevésbé logikusak és igazságérzők is, mint a férfiak: nem a nők »általában« azok, akik egyetemre akarnak járni, ép úgy, mint nem a férfiak »általában« járnak egyetemre; hanem egyetemre mindig bizonyos konkrét egy, vagy több nő kívánczik, akikben pedig e tulajdonok talán inkább vannak meg, mint a férfiakban »általában«. Különben is ez az argumentum nem sokat bizonyít, mert ez hiszen nemcsak a jogi stúdiumtól ütné el őket, hanem a bölcselétől is, amely pedig már nyitva áll előttük — pedig éppen ez volt a kiinduló pontunk.

Egyébiránt határoljuk el a kérdést. Ne túlozzuk a követelményeket, amiket a mai egyetem a hallgatóval szemben támaszt. Az egyetem ma a hallgatóság zöme szempontjából nem annyira tudós-iskola, mint inkább bizonyos praktikus életpályák előkészítője. Ezzel a ténnyel az egyetem mai berendezése számol is. Sem az egyetemi előadások, sem az egyetemi vizsgálatok nem olyanok, hogy azokon egy átlagos képességű fiatalember át ne eshetnék. Mihelyt egy stúdium ezrek számára készül, el kell hagynia ama legmagasabb régiókat, amikbe csak a kiválóság emelkedhetik. Iskola, mely ezrek számára nyitva áll, szükségképen a nagy átlag szerint rendezkedik be, ezt az átlagos mértéket pedig a nők elérhetik akkor is, ha a legmagasabb mértéket talán nem is ütik meg. E tételt egyébiránt a tapasztalat is igazolja. A híres Irneriuson kezdve, akinek leánya, Irneria,

aplával versenyt adta elő Bolognában a római corpus jurist, az olasz renaissance nő-alakjaiig, akikről e kor legjobb ismerője, Burckhard azt mondja, hogy lényegileg ugyanazokat a tanulmányokat végezték, mint a legfelsőbb körök férfiai, és kik az antik philológiát és jurisprudentiát a férfiakkal egyenlő virtuositással űzték; le a XVIII. század Lesardier kisasszonyáig, kinek egy nagy jogtörténeti munkája jelent meg, amelynek Mohl Róbert »alaposságát, tervszerűségét és a nehéz tárgy művészeti feldolgozását« dícséri; le a mi napjaink példáiig, dr. Kempin asszonyig, ki Meili zürichi professornak ügyvédi irodavezetője volt és egy derék római jogi értekezést is írt, vagy Chauvin kisasszonyig, kinek a párisi törvényszéknél tartott védőbeszédjeihez egész Páris közönsége tódul — számos holt és élő példája van a női szellem alkalmazkodó képességének e téren is.

De van a kérdésnek social-politikai oldala is és erre helyezem részemről a főszólt.

A nők egyetemi tanulmányának a kérdése a nők kenyérkérdésével függ össze. Gondoskodni kell róla, hogy az a nő, aki házasság útján nem tudja magát kellőleg ellátni, tisztességes kereset útján a maga talpán állhasson meg az életben. Amíg a magában álló nő csak az éhség és a szegénység között választhat, e kérdés elől ki nem térhetünk. Ez az érzés nyitotta ki az orvosi és bölcséleti facultások ajtaját is a nők előtt: legyenek orvosok, legyenek középiskolai tanárok! Nos, azt hiszem, nincsen ok arra sem, hogy eltorlaszoljuk előlük azokat a praktikus élethivatásokat, amelyekre a jogi tanulmány vezet. Nem gondolok arra, hogy bírák, vagy plaidirozó ügyvédek legyenek, — sok társadalmi előítéletet mellőzve, nem egy benső ok is van olyan, amiért e pályákra legalább a közeljövőben előreláthatólag csak nagyritkán fognak juthatni. De mint segéd-személyek mindennemű bírósági, közigazgatási hivatalban, mint segédek és gyakornokok ügyvédi és közjegyzői irodákban nem látom, miért ne működhetnének. Az efféle állásoknál a főkellék a kötelességérzet, a pontosság és rendszeret, ezek pedig per eminentiam női tulajdonságok. Sőt vannak okok, amelyekből az ügyvéd, közjegyző bizonyos állásokra szivesebben fog nőket alkalmazni, mint férfiakat. Minden nagyobb ügyvédi, közjegyzői irodában szükség van egy emberre, aki a folyton változó gyakornok-személyzet között az állandóságot képviseli. Kell egy irodafőnök, aki az ügyeket mind kezdettől fogva ismeri, az összeköttetést a clientélával személyes érintkezésben fenntartja, az irattár csomóit születesüktől kímélésükig figyelemmel kísérelheti, — az ilyen func-

tióra csak az alkalmas, aki hosszú éveken keresztül tagja az irodának. A mai szervezet mellett pedig ilyen állandó irodafőnökök csak nagy kivételesen kaphatók. A fiatal emberek azért lépnek az ügyvédi irodákba, hogy ott gyakorlatukon átessenek, s aztán önállósuljanak. Segéd, ki 2—3 évnél többet töltött egy irodában, igen nagy ritkaság, sőt legtöbb ügyvédjelölt, hogy többoldalú kiképzést nyerjen, a gyakorlatra szánt három év alatt többször is változtatja állását. Folytonos ezért a panasz az ügyvédek között, hogy megbízható, begyakorlott segédre és különösen irodafőnökre szert tenni nem tudnak. Nem volna-e ez kíválóan alkalmas állás nőjogászok számára? Jogvégzett nő, ki nagyobb irodába lépne, ott 2—5 évig kiképezne magát és azután lemondva az önálló ügyvédség pályájáról, mint irodafőnök folytatná életét, tisztesen fizető keresetre, megfelelő társadalmi állásra tenne szert és olyan szerepet töltené be, amely a nőhöz jobban illik. Az ügyvéd neki adja ki rendeleteit, miket ő az iroda többi személyzetével effectuáltat; ő rendben tartja az iroda könyveit, vezeti a levelezést, kitanítja az újon belépő segédeket, értekezik a felekkel, concipálja az ügyiratokat, stb.: elég munka egy alkalmazottnak és nagyobb irodában elkelne ilyen két-három is. Az ilyen irodafőnök havi fizetése tapasztalatom szerint 100—200 frt közt mozogna, mi mellett alkalom és idő maradna a jogi szakmába vágó mellékkeresetekre (saját számlára vállalt kisebb ügyek, irodalmi munkálatok stb.) is. Elég tisztes kereset és ez is adalék a nő-kérdés megoldásához.

Hallom a felháborodást: »mit, hát még nem elég a férfijogász? már úgy se tudunk mit kezdeni a sok ügyvéddel, nyakunkba vegyük még a nő-ügyvédek concurrentiáját is?« Erre több a válasz.

Először: Igaz, sok az ügyvéd, de sok az orvos is, sok a tanító is és általában minden pálya túlnépességről panaszkodik. Csakhogy sok ám a nő is és ezek az állam gondoskodását ép úgy követelhetik, mint a bármely foglalkozású férfiak. Ha a férfiak a nők ellátásáról a legtermészetesebb módon nem gondoskodnak, t. i. az által, hogy feleségül veszik, akkor tűrniök kell, hogy a nők maguk gondoskodjanak magukról. De sem nőül venni, sem versenytársul nem tűrni — ez igazságtalan magatartás.

Másodszor: a nőknek komoly kereset-pályákra való indulása nemcsak a nőkön segít, de a férfiakon is, még pedig többféle értelemben. A civilisatio évszázadok óta abból áll, hogy a férfiak munkája mind több lesz, a nőké pedig mind kevesebb. Régi időben a háziasszony maga látta

el a házat, fonta a lent, szőtte a vásznat, varrta a ruhát, súrolta a padlót, mosott, főzött, dajkálta a gyermekeket és még anyáink idejében minden asszony, ha már semmi dolga se volt, legalább harisnyát kötött. Az asszony e házi munkakörét darabonként kivette kezéből a haladó cultura. Amit az asszony valamikor maga csinált, elvégzi ma helyette a gyár-
ipar, vagy a cseléd. A vásznat a gyárban szövik, a ruhát a szabó készíti, a fehérneműt a mosónő tisztítja, a harisnyát készen veszik, a házat a cselédség látja el és nyolc gyermeket azért nem öltöztet, mos, tisztít és szed rendbe az anya, mert — nincs. Szoptatni is a dajka szoptatja a gyermeket és ha a szülés fájdalmát szülő-cselédekkel lehetne végeztetni, már erre is ráfanyalodott volna a cultura. Mi maradt ebben a modern világban az asszony számára? Minthogy az embernek végre is tenni kell valamit, a modern asszony, mivelhogy produkálnia már nem lehet, hát —consummál. Ez a modern luxus lélektani magyarázata. Munkátlan lett az emberiség női fele, mi csoda hát, hogy mind követelőbbek lesznek a költésben. A luxusért pedig büntetésük az, hogy mind kevesebb férfi szánja el magát a házasságra. Így a nők maguk az okai annak, hogy magukra maradnak; és e magukra maradásuk ismét a munkára fogja őket szorítani. Ez a természetes körfutás. És mi következik ebből? Ha a nőknek újabb munkakört adunk, ezzel a tétlenségszülte fényűzéstől is visszahívjuk őket. A munkás nő, mert elfoglaltabb, személyes igényeiben szerényebb is lesz, mint a mai dologtalan mondaine, s ismét lehetővé fogja tenni a házasságot is. És ezzel rendes csapásba kerül ismét a férfi is, nő is. A férfi így kevésbé lázas munkáival is el fogja láthatni háztartását és így kevésbé véres lesz a kenyér-keresők közti verseny is. Íme: ha a nőket versenytársakul elfogadjuk, nem keservesebb lesz a férfiak munkája, hanem könnyebb.

És végül: a versenytársból munkatárs is lehet. Mert az önálló keresetre persze ama nők törekszenek leginkább, akiknek anyagi helyzete olyan, hogy kevesebb a kilátásuk a férjhezmenetelre. De ha e keresetképeségre egyszer szert tehetnek, azzal férjhezmenetelüket is megkönnyítik. Vagy nem valószínű-e, hogy az én példabeli irodafőnök-kisasszonyom az évek folyamán, melyek alatt számos férfi-collegával, ügyvéddel, közjegyzővel értekezik, levelez, tárgyal, előbb-utóbb megtalálja a maga férjét is? Ha az ügyvédsegéd, ki az irodából kilépve, önállósítja magát és egynéhány év múlva házasságkötésre gondol, a döntő percben visszaemlékezik az ő kisasszony-collegájára és összeáll!

vele, hogy együtt vezessék, mint férj és feleség, az életet is, mint munkatársak, az ügyvédi irodát is: élete társában nemcsak azt a nőt fogja megtalálni, ki érteni és méltányolni tudja férjének élete tartalmát, de a nő férje házába fog mehetni azzal az öntudattal is, hogy nem csak terhet akaszt férje nyakába, de kereső tőkét is hoz neki. Mert végre is egy nő, kinek munkaereje évi 200 frtot ér, 50.000 frt teremő tőkét képvisel. Az ilyen nő, aki saját magát fenn tudja tartani, nem szükségből fog férjhez menni, hanem csak akkor, ha szíve vonzza. És az ilyen nőt büntetlenül el fogják vehetni akkor is, ha szegény. Az ilyen házasságban nincs-e több morális biztosíték, nincs-e több értelmi közösség, nincs-e több egészséges gazdasági alap, mint a mai átlagos házasságban? Azt hiszem, hogy a példámbeli kisasszony jövődöbelije irodájában jobb irodafőnök is lesz, mint a mai irodafőnök, jobb feleség is lesz, mint a mai átlagos asszony. És ha abban, amit itt egy, kettő és három alatt elmondtam, csak felényire is igazam van, akkor elhagyhatom azt, amit még négy és talán tíz alatt is mondhatnék.

Egyelőre persze mindez csak álom. De álom volt még minden haladás, míg valóra nem vált.

MOMMSENROL*

Uraim! Mikor kezembe veszem a Corpus Jurisnak Digesta kötetét, mellyel ez órában foglalkozunk, a címlapján szemembe ötlík e felirat: *Recognovit Theodor Mommsen*. E név mellett ma nem tudok elhaladni. Amint az öreg úr életében nem tudott átgárni Berlin uccáin, hogy a város apraja-nagyja meg ne fordult volna utána — mint Dantéről mesélik, hogy amint Raguza uccáin elhaladt, férfi, asszony és gyermek keresztet vetett utána félenk bámulatában — úgy mi sem engedhetjük elhaladni a mai napon e nagy ember emlékét, hogy azt végső tekintetünkkel ne kísérjük.

Nyolcvanhatéves korában az ember rendszerint halott már halála előtt: ha nagy alakról van szó, élő emlékszobra saját magának. Mommsenről ezt mindvégig nem mondhatták. Nem, hogy 86 évig élt, hanem, hogy élő maradt 86 évig; hogy a halál őt mint élő elevent, mint munkást, törekvőt és küzdőt ragadta el, az ő német költőjének szava szerint: »Denn leben heisst ein Kämpfer sein«; hogy ez az aggastyán nemcsak gazdag aratást, de ép oly gazdag fiatal vetést is hagyott maga után, amelyet ő töretlen erővel még megmunkálni, érleltetni és behozni remélt: ez teszi az ő aggkorát oly nevezetessé. Még pár héttel ezelőtt három értekezése jelent meg a »Hermes«-ben; még nincs egy éve, hogy egy híres irodalmi perben a Blume elmélete mellett tüzesen sikra szállt; még alig több mint három esztendeje, hogy több mint ezeroldalu kötettel a római büntetőjog tudományát új alapokra fektette. Halála előtt egynéhány nappal még dolgozott és szellemi hagyatéka, halála után is — mint a holt emberről mondják, hogy szakálla a koporsóban is tovább nő —: nőni fog önerejéből.

A természet aránylag gyakran teremt csoda gyermekeket: mint a mogyorót, melynek gyümölcse hamarabb fakad, mint levele. De íme, egy csoda aggastyán: töretlen egészséggel, vézna testben, melyből csak a csodás két szeme szórja még az erőt, ki állást foglal minden kérdésben, mely

* Mommsen halála napján elmondott emlékbeszéd. *G. J.*

a világot mozgatja; könyvtára leég — alexandriai könyvtár pusztulása volt az, értéke szerint — és ő a sírhoz közel-álló, mint a hangyaboly, mit munkájában megzavartak, hozzálát előlről, hogy összegyűjtse, amit elveszített; midőn egy pár év óta az afrikai Tayum leletek új világot szór-
nak, az ó-kori történetre, felkiált, hogy újból szeretne szü-
letni, hogy előlről kezdhesse élete munkáját! Valóban az
irigység, amely elfoglal, mikor az életet visszafelé kísé-
rjük, már ez élet végén kezdődik. Amit az angolok zöld öreg
kornak, green old age-nek mondanak, az életerős aggkor:
az angol Gladstone és Spencer, a norvég Ibsen és Björnson,
a német Bismarck, Moltke, Ranke, Menzel, Virchow, Mommsen
aggkora: miért tagadja meg a sors a mi nagyjainktól?
Nem első volt Petőfi és bár utolsó volna köztük Fadrusz!
Míg Petőfi csak két halál közt vélt választani: ágyban,
párnák közt halni meg, vagy a harc mezején fújó paripák
tiprása alatt: e nagy öregek másképp tudtak meghalni: az
íróasztal mellett, laboratóriumban, munka között, mint ama
rovarok, melyek termékenyítve halnak meg.

Es csodás, mint az ő vége, volt egész élete folyása.
Ha az erőt, mint a fizikusok a kifejtett munka szerint
mérjük: felfoghatatlan erő rejlett e csudás munka mögött.
Kiszámították, hogy 30.000 nyomtatott lapnál többet írt
össze életében. És micsoda írás! Mert hosszú lajtorjája van
az írás mesterségének, a közönséges leírástól kezdve a terem-
tésig. A lépcső, amelyen Mommsen a maga sikereihez fel-
szállt, nem a mások könyveiből rakódott össze. Az anyag,
amelyből ő meritett, a Róma városa évezredes földje volt,
melyet ő feltakart; a római orbis terrarum köveiből, rom-
jaiból, amiket feltúrt, rakta össze művét; évszázados kéz-
iratokból, viasztáblákból, pergamentrongyokból, miket re-
konstruált. Az epigrafiának, melynek ő mestere volt, más
volt hajdanában a szerepe, mint mai napság. Amit ma egy
épület homlokára, vagy egy szobor talapzatára vésünk, az
egy néhány szó, mely a tényeket inkább szimbolizálja, mint
elmeséli. Nem így a régi világban. Az inskripció a régi világ-
ban pótolta azt, amit ma az újságok és időszaki közle-
mények közlése szűkít, amit ma a mindenféle hivataloknál,
irattárakban, közjegyzőknél stb. való letételek az enyészet
ellen óvnak. Amit a régi világban nyilvánossá tenni akar-
tak, amit a feledés ellen biztosítani kívántak, azt kőbe, ércbe,
fába vésték. Hozzájárult a köztársasági élet és a déli ég alj
életének nyilvánossági hajlama, a fórum élete által becézett
egyéni hiúság, mely a magánélet dolgait is közzétenni és
megörökíteni akarta. Így van azután, hogy az a több mint

100.000 inskripció, amely a régi korból ránk maradt és mely a Böckh és társai által kiadott »Corpus Inscriptionum Graecarum« és a Mommsen által a hatvanas évek óta megalapított »Corpus Inscriptionum Latinarum«-ba zárva van, az antik élet egész világát foglalja át. Ez utóbbi munka 14 nagy kötetével alapját rakta le Mommsen a realfilológia azon nagy tudományának, amelyet a németek az Altertums-wissenschaft átfoglaló szavával jelölnek. Aki ily közlőrl látta a régi világot, ki annak minden kövét és minden betűjét megforgatta, megolvasta, csak az írhatta meg a Mommsen »Római Történet«-ét. A képek, miket e munka első három kötetében a római életből fest, az önszemlélet éles képei; és midőn az ötödik kötetben, Rómát elhagyva, a provinciák életére tér, Galliát, Hispániát, Britaniát, Afrikát és Ázsiát tárja elénk: nem tudjuk, mit bámuljunk jobban, mily sokat foglal át az író tekintete, vagy mily mélyen tekint.

Hogy nekünk jogászoknak e férfi mit jelent, erre nézve egypár könyvcím felsorolásával be kell érnem. Az ötvenes években a római jog tanára volt Zürichben, majd Boroszlóban. Ezóta a Digesta szöveg rekonstrukciójával foglalkozott. Amit évek munkája a Digesták nagy kiadásának művében közzéadott, a hangyaszorgalom és a tudományos akribia netovábbja. Ha a Bruns »Fontes Juris antiqui« című könyvét kézbe vesszük, a közölt jogi emlékek mindegyikénél ott találjuk a Mommsen nevét. »Római államjog« című háromkötetes nagy művében e tudományát megalapította és szinte be is fejezte. És midőn egypár évvel ezelőtt a »Römisches Strafrecht« című vaskos kötetében a római büntetőjognak egészen új medret ásott, a könyv előszavában mentegeti magát, hogy az irodalommal nem foglalkozott könyvében elég bőven, mert öreg ember és művét még be akarta fejezni. »Alles hat seine Zeit — ugymond — und auch der Mensch.« Valóban, ha igaz, amit egy nagy megfigyelő mondott, hogy a szenvedélyes szorgalom a zseni egyik ismertetője, akkor Mommsen e tétel próbája.

Mi tanulságot vonhatunk ez életből? Kétféle természete van az embernek: az egyik a dolgok megismerésére törekszik, a másik a külvilág megváltoztatására. E kettőről mondja Seneca: »Considerandum est, utrum natura tua agendis rebus an otioso studio contemplationique aptior sit: et eo inclinandum quo te vis ingenii refert.« Mommsenben megvolt e kettős természet. Forradalmár volt 1848-ban, a forradalom után politikai magatartása miatt bújdosnia kellett külföldön; Bismarck alatt ellenzéki képviselő volt a biro-

dalmi gyűlésen, mint nagy tudóstársa Virchow. De a fórumon Mommsen csak áthaladt. Íróasztalához és katedrájához tért, pedig talán miniszter is lehetett volna. A piac olcsó zajánál többre becsülte az elégtételt, mit a tudomány csendes munkája ad. Kitüntetést sem fogadott el, bár minden fajtájával megkínálták, hanem élete végéig »professor Mommsen« maradt. De a tudomány, amelyet ő ennyire becsült, Mommsen hazájában közbecsület dolga is volt. Midőn egy évvel ezelőtt az öreg tudóst, ki olvasva járt az uccán (mert neki nem volt ideje, hogy ne olvasson), egy kocsi majd elgázolta, a német császár négy titkos rendőrt rendelt háza mellé, hogy ezentúl minden léptét észrevétlenül kövessék: a nemzet kincsét így akarta őrizni minden bántódástól.

Vonjam le mindebből a tanúságot? Hasonlítsak össze embert és körülményt a mieinkkel? Kérdezzem, hogy tudós és közönség nálunk is így becsüli a tudományt? Kitüntetésről és népszerűségről nálunk is így vélekednek? Az uccán nálunk is a tudós után fordúlnak meg? A nyilvánosság, a sajtó, a fiatalság figyelme és éljenkiáltása, hogy oszlik meg a dolgozószoza és a politikai reklám munkása között? Jobb, ha elfojtom! Borúljunk le egy nagy tudós emléke előtt. Haladjunk el az újságok, a népgyűlések, az úgynevezett politika múló zaja mellett. Ussük fel könyveinket, melyek a nagy szellemnek nem sírhelyei, de örökké élő forrásai és kövessük Seneca szavát: »Eo inclinandum, quo te vis ingenii refert.«

JOGI SZÓ A KÖZADAKOZÁSRÓL

Nap-nap mellett hozza a postás az ajánlott leveleket, melyekben egyesek, egyletek vagy alkalmi bizottságok gyűjtő-iv csatolásával arra szólítanak fel, hogy valami jótékony vagy egyéb közhasznú célra adományokat gyűjtsünk. Ha a cél kedvemre való, beküldöm a magam pár koronáját, a gyűjtő-ívet azonban többnyire a papirkosárba dobom; és azonképen tesz, úgy tartom, legtöbb olvasóm is. Köszönetet vagy nyugtatványt a legtöbb esetben nem kapok ugyan, egy-néhány hét vagy hónap múlva jön azonban a nyomtatott intés, hogy küldjem be a gyűjtött pénzeket. Ezt a nyomdatermeket is papirkosárba temetem; a kosárból azonban egy csomó jogi kérdés támad felém. Nem való talán mégse, hogy az ember a gyűjtő-ívet félredobja; de való-e, hogy kéretlenül küldik az ember nyakára? Nem helyes talán mégse, hogy nem gyűjtök; de helyes-e, hogy amit a magaméból küldök, sem nyugtatják? És ha egyszer belefogtam a jogi töprengésbe, egyik kérdés szüli a másikat. Nem vagyok gyűjtő, de becsületes ember vagyok; nem akadhat-e olyan is, ki kevésbé becsületes, de azért gyűjtő? Vajjon egészen bizonyos-e, hogy a be nem szállított ívek közül mind-egyik üres volt? Egészen bizonyos-e, hogy minden jegyzett fillér igaz címére jut? És ha odajut, mi történik a beküldött pénzekkel? A nagyközönség ritkán értesül hitelesen a gyűjtés eredményéről, még ritkábban hovaforításuk módjáról. Helyes dolog-e, hogy a törvény, mely szigorú számadásra kötelezi a közpénzek minden kezelőjét, éppen csak a jótékonyság fillérét bizza a lelkiismeret ellenőrzésére?

Amit íme a gyűjtő-ívről mondtam, megfelelőleg áll a közadakozás egyéb formáiról is. A napilapok is gyűjtenek, — pedig még közlemékezetben van a csángó-pénzek sorsa. Nyilvános bazárok, sorsjátékok, bálók, színielőadások és hangversenyek is a jótékonyság szolgálatában állanak, pedig

utánuk hányszor halljuk, hogy a rendezés költségei föl-emésztették a jövedelmet! Értelmetlenség, nembánomság vagy egyéb rosszabb, így rontják a jótevés gondolatát és előáll a kérdés: nincs-e ideje, hogy rendet csináljunk?

Kétféle alakját akarom megkülönböztetni a következőkben a közadakozásnak: az egyik a jótékony egyletek részéről indul, melyek ez úton saját tőkéjüket kívánják szaporítani; a másikat alkalmi bizottságok rendezik, hogy a befolyó összeget közvetlenül a kitűzött célnak juttassák. A cél mindkét esetben ugyanaz; a megvalósítás jogi formája azonban más-más és ezért külön-külön kell róluk szólni.

Hogy egyesületi jogunk rendezetlen, köztudomású dolog. Még az iránt sincs megegyezés még a tudósok közt sem, vajjon az egyesületi szabadságon alapszik-e fennálló jogunk, vagy az engedélyezés elvén? És hasonlóan vitások az egyesületi élet nyilvános ellenőrzésének módjai és határai is. Írás és szó elég esett ugyan e tárgyról az utolsó évek irodalmában és szaktanácskozásaiban. De ügyet nem vetettek mindezekben, amennyire látom, egy fontos megkülönböztetésre, melyen pedig nézetem szerint ezen egész kérdés tengelye fordul. Egyesület ugyanis kétféle van: önhasznú és közhasznú. A kettő célja merőben különböző és ezért szabályozásuk sem lehet egyforma. Önsegélyző egyletek, vivó-egyletek vagy kaszinók arravalók, hogy tagjaik szellemi vagy anyagi jólétét, szórakozását vagy kényelmét szolgálják; az ilyen egylet merőben benső ügye az ő tagjainak és az egylet vagyoni viszonyaiban e tagokon kívül (és esetleg, ha adósságai vannak, az egylet hitelezőin kívül) másnak jogi érdeke nincsen. Másként áll a dolog a közhasznú egylet esetében. Az olyan egylet, mely a szegények, az elhagyott gyermekek, a házi ipar stb. istápolására alakult, oly cél szolgálatában áll, mely a tagok személyes érdekétől független. Az ilyen egylet tagjai nem élvezői az egyleti vagyonnak, hanem kezelői. A vagyon, melyet kezelnek, nem sajátjuk, mint az önhasznú egylet esetében, hanem idegen: idegen akkor is, ha merőben a tagok járu-lékaiból alakult, mert a tagok önként vetkőztek ki e járu-lékaik tulajdonából; még idegenebb akkor, ha a vagyon nagyobb része — mint többnyire — nemtagok adományai-ból került össze.

Már most végzetes tévedése fennálló gyakorlatunknak, hogy ugyanazokat a szabályokat alkalmazza az egyik fajta egyletre, — úgy keletkezése, mint szervezése, benső élete és ellenőrzése tekintetében — mint a másikra. Az önhasznú egyletnek az egyesülési szabadság elvén kell épülnie:

sportegylet, önképző-egylet hadd nőjön, éljen, amint kedve telik. A közhasznú egylet ellenben nem magánügye az ő tagjainak: ide állami engedély kell és állami ellenőrzés. Ma úgy áll a dolog, hogy az utóbbi fajta egylet vagyona is tisztára a tagok kényének van átszolgáltatva. Sőt még különben van. Kiki tudja, hogy még a kereskedelmi részvénytársaságnál is, ahol pedig a tagok saját zsebéből van szó, mily keveset ér az évi közgyűlés ellenőrzése. Mi ellenőrző értéke lehet hát egy jótékonyági egylet évi közgyűlésének! Részt vett-e ön már egy jótékony egylet közgyűlésén? Én sem. A közgyűlés ellenőrzése itt fikció. És ha nem is lenne az: a tagok gyűlése még ekkor sem volna igaz ellenőrző. Ha egy részvénytársaság közgyűlése felmentvényt ad az igazgatóságnak az évi pénzkezelés tekintetében, ebbe másnak nincs beleszólása: non sua res agitur. Am ha egy jótékony egylet vagyonáról szól az igazgatóság jelentése, oly egylet vagyonáról, melyet hosszú évek nyilvános gyűjtései útján a nagyközönség lelkesedése hozott össze: mit jelentsen itt az egyleti tagok felmentvénye? Mégegyszer mondom: a tagok itt nem élvezői, hanem kezelői az egyleti vagyonnak és ezért nem a felmentvény joga, hanem a számadás kötelessége az, mely őket a nyilvánossággal szemben illeti. A rendezés részletei, ahogy azokat képzelem, nem tartoznak e helyre. De az alapgondolat folyamánai maguktól kínálkoznak: oly egyletek, melyeknek közhasznú céljuk van, külön rendezésre szorulnak. Céljukat, mielőtt megalakulhatnak, hivatalból meg kell vizsgálni, akár egy alapítványt; és valamint az alapítvány kezelését, úgy az ilyen egyletét is folytonos hivatalos ellenőrzés alatt kell tartani. Mert valójában a közhasznú egylet nem más, mint egy egyleti kezelés alatt álló alapítvány. Főlős számban vannak úgynevezett jótékony egyleteink, melyek valóságban nem a jótékony-ságot szolgálják, hanem a vezetők hiúságát, vagy még rosszabbat: egyes alkalmazottak (»titkárok« stb.) anyagi ellátását. Ily esetben kell, hogy a hatóság változtassa meg az egylet szervezetét, esetleg oszlassa fel a célelles egyesületet, úgy ahogy a célellessé vált alapítványt is megszünteti. Igaz, alapítványi jogunk is gyenge lábon áll. De az alapítványnál legalább elvben el van ismerve az ellenőrzés joga; ezt kell elismerni és keresztülvinni a közcéli egyleteknél is.

Az egyleti jog állapotánál is gyarlóbb az, melyben az egyleten kívüli nyilvános gyűjtések joga leledzik. Vagy jobban mondva: ily jogunk egyáltalán nincs is. Van ugyan a belügyminiszternek három idevágó rendelete az utolsó há-

rom évtizedből. Szabályozásnak azonban az, ami bennök van, édeskeves, és ez a kevés is jobbadán papíron maradt. Különben is itt nem közigazgatási formaságokról, hanem az anyagi magánjog nehéz kérdéseiről van szó. Kevés ideje, hogy még csak az irodalom is foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy kicsoda a tulajdonosa a közgyűlés útján előálló vagyonnak? Egy bizottság például felhívja a közönséget, hogy egy felállítandó emlékszobor, vagy egy bányaszerencsétlenség által sújtott munkásfaluvá javára adakozzék. Kié jogilag véve az a vagyon, mely az ilyen felhívás folytán a bizottság kezéhez befoly? A legkülönbözőbb elméleteket állították fel. Egyik író azt tartja, hogy a vagyon közös tulajdona az összes adakozóknak; másik szerint a vagyon a gyűjtőé; harmadik szerint a segélyezendők összességéé. És e három főnézet mellett egész sora van a változatoknak. E nézetek közül, azt tartom, egynek sincs igaza. Szerintem az ilyen gyűjtő vagyonnal egyáltalában nincs személyes tulajdonosa, az ilyen vagyon csakoly célvagyon, mint az alapítvány vagy az altruisztikus egyesület vagyona. Am ha ez igaz, akkor adva van e vagyonok szabályozásának elve is. Akkor, valamint az alapítványt, az ilyen gyűjtéseket is állami engedélyhez és állami ellenőrzéshez kell kötni. A gyűjtő bizottság egy államilag kifizűött cél vagyonának a kezelője. Ebből foly, hogy a bizottság tagjai egyetemleg felelnek minden kárért, melyet a célvagyon az ő gondatlan vagy rosszakaratú kezelésük által szenved. Ebből foly továbbá, hogy a hatóság hivatalból köteles megvizsgálni minden jótékony célú nyilvános gyűjtés, sorsjáték, színielőadás stb. összes ügykezelését és számadásait; e feladat pedig szerintem legcélszerűbben a fővárosi gyámhatóságra volna bízható. Csak ha ez alapon szervezzük a közadakozás ügyét: csak akkor fog tűnni az a bizalmatlanság, mely bizonyos visszaélések folytán a nagyközönségben lábrakapott és mely sokszor a legnemesebb szándékot is gyanúsítja és a közönség áldozatkészségét megbénítja. Aki nyilvánosan gyűjt, az nyilvánosan számoljon is: ebben benne van az egész kérdés erkölcsse és joga.

A KÉPVISELŐ

— NYILT LEVÉL HERCZEG FERENCHEZ —

Mélyen tisztelt barátom!

Gyönyörűséggel olvastam, mint mindent, ami a te ragyogó neveddel kapcsolatos, annak az előadásnak a kivonatát is, melyet a minap valamelyik fővárosi egyesületben tartottál. A hazafi melegével, a művész izlésével és az okos ember logikájával fejtegetted benne azt a tételt: hogy nálunk a politika megeszi a kulturát és hogy mindenkinek a maga körében oda kell hatnia, hogy a közfigyelmet a politizálástól elvonja és a szellemi és anyagi haladás igaz érdekeire terelje.

Hallgatóid tapsába a magamé is vegyül. És annyira meggyőztél okfejtéseddel, hogy mindjárt rajtad szeretném kezdeni a propagandát, amelyre serkentettél. Hozzád fordulok hát, mint az Újságírók Egyesülete nagynevű elnökmesteréhez, azzal a kérelemmel: hatnál a magad körében, a magyar újságírók körében oda, hogy »a közfigyelmet a napi politizálástól elvonja és a szellemi és anyagi haladás igaz érdekeire terelje«.

Az indokolás talán fölösleges. De nincs szükségesebb dolog a fölöslegesnél, mint Tisza Kálmán egyszer mondta. Tehát engedj indokolnom.

A magyar ember, ha reggelijének elköltése közben végigfut a mindennapi újságján, óhatatlanul két erős benyomással teszi ki a kezéből. Egyik az, hogy sok mindenféle baj van a világon; másik az, hogy Bölönyi Barnabás nagy férfiú. Hogy ki az a Bölönyi Barnabás? Egy valaki, akinek neve olykor másképp is hangzik: lehet az Csörgő Sándor, Szájas Tihamér, Zsebrák Tamás, vagy Senki János is, a lényeges annyi, hogy képviselő és hogy ez okból a hazai újságok állandó alakja. Mert valami Bölönyi Barnabás mindennap tesz valamit, amiért az újsághír árja az ő nevét ejti-lejti: beszámolóit tart a kerületében, vagy küldöttséget vezet a miniszterhez, vagy a pártkörben kijelenti, hogy vissza-

vonásig ragaszkodik a meggyőződéséhez, vagy közbekiáltást ereszt meg a Házban valami beszéd alatt. Különösen ez a közbekiáltás nagyon fontos. Egy miniszteri beszéd alatt ugyanis Bölönyi Barnabás harsány hangon közbekiáltja, hogy: »Már ezt pedig én nem hiszem!« És délután az esti lapok és másnap reggel a reggeli lapok az egész országban tudtára adják a nemzetnek a Barnabás közbekiáltását. Sok okos ember volt már a világon Plátótól kezdve Rákosi Jenőig, — de feljegyezte, továbbadta, megtudta-e valaha élő ember, hogy e jelesek mikor tették életükben azt a kijelentést, hogy »ezt nem hiszem«? Az én Barnabásomról azonban minden lap, amelyen nyomdafesték szárad Pozsonytól Orsováig, feljegyzi és világgá terjeszti.

Es ha már minden kisebbrendű Barnabásnak egy-egy közbekiáltása is oly fontos esemény, csak természetes, hogy amikor valamely nevesebb Barnabás éppenséggel egy egész beszédet mond el, ez oly nagy dolog, hogy az egész napi sajtó szinte mással nem foglalkozik. Ott van először a vezércikk, mely Barnabás beszédét elemzi és kommentálja. Utána jön petit betűkben a politikai entrefilet: a hatásról számol be, melyet a beszéd politikai körökben keltett, vagy Barnabás egy nyilatkozatát közli, hogy ő beszédének valamely kitételét nem így, hanem amúgy értette. Következik az országgyűlési rovat: itt meg éppen szószerint, vagy bő kivonatban olvashatja a hazafi, hogy Barnabásnak mi a nézete istenről és a világról, pontos feljegyzésével annak, hogy beszédének mely szavánál mondta valaki azt, hogy »úgy van« és melyiknél azt, hogy »nem úgy van«. De mielőtt a beszéd közlésébe fogna, előjáróul ott van egy tárcaszerű bevezetés, amely, mióta koszorús írónk, Mikszáth Kálmán ezt a genret megalkotta, állandó rovata a magyar hírlap-irodalomnak. Ez a mi irodalmi Midásunk, kinek kezében minden sár arannyá válik, »A t. Házból« című híres tudósításában megaranyozta csillogó humorával az országgyűlési klub és folyosó legszürkébb alakjait is. Országos érdeklődés tárgyává tudta tenni, hogy egy-egy névtelen képviselőnek tegnap este a klub kártyaszobájában hány tarokk volt a kezében és hogy hány fánkot evett meg ma a t. Ház buffetjében az ülés alatt. Jórészben az ő gyámolító keresztapasága mellett nőtt nagyra így a magyar közönség képzeteiben a képviselő alakja. Így lett jórészben ő is akaratlan okozója annak, hogy a magyar képviselő azóta nemcsak a fánkot eszi meg, hanem — mint te most panaszkod — a kulturánkat is. De (hogy ismét az újságra térjek) az országgyűlési tudósítással az én Barnabásom még nincs le-

tárgyalva. Hosszú cikkek beszámolnak arról is, hogy mit szóltak a nap eseményéről az egyes pártok vacsoráin. A napihírek rovatában egy elmés karcolat van egy vidéki küldöttségről, mely Barnabás beszéde alatt a Házban megjelent. És ez így megy tovább a lap utolsó oldaláig, ahol egy apróhirdetésben olvasható, hogy »azon vöröskalapos, bájos hölgy, ki ma a képviselőház karzatán Bölönyi Barnabás beszéde alatt felém intett, felkéretik, hogy életjelt adjon poste restante e jelige alatt: a haza minden előtt«.

Túlzok, tisztelt barátom? Talán túlzok. De az igazságot túlzom és ez az igazság gondolkodóba kell hogy ejtsen. Mert az, hogy a napilapok miről, mit és mennyit írnak, sehol sem közömbös a világon. Hazánkban pedig, a mi kultúrviszonyaink között éppenséggel elsőrangú fontosságú dolog. Nálunk kevesebb könyvet és aránylag több újságot olvas a nagyközönség, mint a Nyugat országaiban. Viszonylagos irányító ereje is tehát nálunk nagyobb a sajtónak, mint egyebütt. Áll ez különösen a vidéken, ahol a fővárosi élet cinikus kételye még ki nem kezdte a jámbor hitet és ezért a pesti újság hatását a nyomtatott betűk varázsán fölül a főváros varázsa is emeli. A mivel tele van a fővárosi újság, azzal tele van a magyar vidék esze-szive is. Csoda-e hát, ha a pesti képviselő a magyar képzeletnek ellenállhatatlanul toborzó alakjává válik? Ha az iskolás fiú, ki még Széchenyi vagy Vörösmarty nevét se hallotta, már képviselőválasztásdit játszik a pajtásaival? Ha a vidéki művelt menyecskének nem kell regény, ha hőse nem fiatal képviselő? És ha a magyar ifjú, mire pályaválasztás elé kerül, csak egy eszményt ismer, amelyért férfiúnak fáradni érdemes: a képviselőiséget? Minden, ami él, érvényesülni is akar. És ő úgy látja mindennap az újságból, hogy Magyarországon csak egy ember érvényesül igazán: a képviselő. Azt mondjuk fiainknak, midőn a gimnáziumot elhagyják, hogy dolgozzanak, tanuljanak komolyan, lépjenek a reális pályákra. Minek? — feleli az ifjú. A kereskedőről azt olvassa a lapokban, hogy a kaszinóba se fogadják; aki tudományra adta magát, arról azt olvassa, hogy mint vidéki gimnáziumi tanár küldöttségben jár a miniszterhez, hogy lakbérét felemelje, mert nem tud megélni. A küldöttséget azonban, úgy olvassa, a képviselő úr vezeti, aki a minisztert is letegezi; a képviselő, kit a küldöttség minden egyes tanára megbuktatna, ha latinból, számtanból, földrajzból megvizsgálná; és kit a kereskedő, aki egész nap töri magát a munkájában, szívesen választ meg az ő részvénytársasága igazgatóságába, hogy képviselői nevének fényével ingyen

húzza a tantiémeket. Amíg az újságolvasásnak ez lesz a tanulsága, hiába serkentjük fiatalságunkat komoly munkára és tanulásra: a képviselő egyre csak enni fogja a kultúrát.

Tudom, mit lehet erre felelni. A lapok — fogod mondani — csak a tényeket regisztrálják. Többet foglalkozunk a képviselővel, mint sok más fontosabb és komolyabb dologgal, mert ez így van a közönség szájaíze szerint. A képviselőt nem csináljuk, csak előtálaljuk. És aki a róla szóló hírek tartalma miatt az újságot teszi felelőssé, a Kleopatra dőreségét ismétli, ki a rabszolgát üti-veri, mert rossz hírt hoz Antoniusról.

Íme válaszom: Ti urak vagytok, nem rabszolgák. Az életet nemcsak regisztráljátok, hanem jórészen vezetitek is. Ami pedig a képviselőt illeti, azt a szó szoros értelmében igenis: ti csináljátok. Egy újságíró barátom — országgyűlési tudósító az illető, kinek nevét is meg tudom mondani, nincs miért röstelkednie — csak a minap mesélte nekem, miképen csinálódik. A Házban egy beszéd alkalmából egy képviselő egy közbekiáltást bocsájt közzé. Két perccel utóbb ott terem a hirlapírók padja előtt. Bemutatkozik, neve X. Az újságíró megérti a szándékot és a közbeszólás a lapban megjelenik. Másnap a képviselő felkeresi a tudósítót. Panaszskodik, hogy tegnap nyomdahiba volt a neve és a közbekiáltása közlésében, egyúttal átadja névjegyét és egy újabb közbekiáltás leírt szövegét, amelyet az aznapi ülésben valamelyik beszéd alatt meg fog tenni: lenne szíves, kéri, ez alkalommal a név és a közbeszólás pontos közléséről gondoskodni...

Íme így csinálódik a képviselő. És bábája, dajkája, tápszülője, komornája és — balekje egy személyben: a hirlapíró. Nem mondom, hogy úgy tegyenek a napilapok, mint boldogult Vadnay Károly tette a »Fővárosi Lapok«-ban, ki lapjából kiűzte a politikát és csak a napihírekben egyik újdonság közt, mely egy rendőri razziáról és egy másik közt, mely a kolera terjedéséről számolt be, említette tíz sorban, hogy a képviselőház tegnapi ülésében a budget tárgyalását befejezte. Nem mondom, hogy úgy tegyenek, mint a német író Bodenstedt, kinek lapjából minden politikai téma elvileg ki volt zárva és címfelirata alatt az a jelszó volt olvasható: »Die Politik verdirbt den Charakter«. Ez egyoldalúság, bizonyára. De ebben az egyoldalúságban még mindig több kultúrérték van, mint azon lapjaink eljárásában, melyek a honatya képével ébrednek és a honatya képével alusznak el és hazánk népét módszeresen reánevelik, hogy színvak legyen minden egyéb iránt. Mert megengedem, hogy

a közönség nagyrésze már szinte el sem lehet a politikai terefere nélkül. De a pálinkás is azzal védekezik, hogy a paraszt iszákos: csakhogy ki az, aki rászoktatja? Megengedem azt is, hogy komolyabb témáknak nálunk még kevés az olvasójuk. De erre minden vasútas tudja a választ: nemcsak a forgalom teremti a vasutat, hanem a vasút teremti a forgalmat is. A publikumot nemcsak felkeresni kell, de nevelni és megcsinálni is. Minden jól írt olvasmány megtermi a maga közönségét és a magyar zszurnaliszta van oly jeles író, mint bármely külföldi kollégája. Ha a magyar napilapot a külföld legjelesebb lapjai mellé tartjuk, két jellemző vonás ötlük szembe: a tárcafölötti rész a Barnabásé; a tárca pedig (ha a színházi kritikákat nem nézem) még mindig a novellás »karcolaté«. Erről az utóbbiról külön levelet kellene írnom. Miért oly ritka a könyvismertetés, a tudománynépszerűsítés, a társadalmi és bölcselmi és irodalomkritikai essay a mi tárcáinkban? Hisz néhanapján szívesen olvassa az ember a postamesterné és Bálint apó szeretkezését is: de nem kicsit vidékies, múlt századbeli »Hölgyfutár«-ízű ez a »karcolat«-irodalom?

Am ne markoljunk sokat egyszerre. A Barnabások kifüstölése a legsürgősebb feladat és, úgy tartom, a könnyebb is. Nem ismerem félre a politikai hírszolgálat fontosságát. Nyilvánosság nélkül nincs közszabadság és közszabadság nincs politika nélkül. De a politika komoly kérdéseit meg kell különböztetni a politikai kisiparosok személyüzletétől. A hazaszeretet lángját éleszteni kell. De ti, papjai e szent szolgálatnak, nem azért élesztitek e tüzet, hogy rajta melegítse a maga apró levesét a klub és folyosó betyárja.

FEHÉR ESZTENDŐ

— KARÁCSONYI MEDITÁCIÓ —

Tehát úgy látszik, az 1903. évből csakugyan nem lesz egyetlen törvényünk sem. Márkus Dezső barátom »Corpus juris« kiadásának 1903. évi kötete 365 üres lapból fog állani. Törvénykönyvünk ez évből: fehér könyv. Az év maga: fehér esztendő.

Ez 1867 óta az idén történik legelőször. És az ember szinte nem érti, hogy a világ nem ment tönkre, élünk, eszünk, alszunk, mint azelőtt, sőt olyik még jól is érzi magát. Pedig, ha az obstrukció meg nem akasztja a törvényhozás kerekét, ugyancsak vastkos törvénykötetünk lehetett volna. Nem szölok a budget-törvényről, a beruházási törvényről és egyéb ad hoc szóló közigazgatási aktusokról, melyek csak formailag törvények, amennyiben a törvényhozás fórumán kell keresztül menniök. De bőviben lettünk volna az igazi jogszabály-törvénynek is: közigazgatásinak, igazságügyinek egyaránt. A belügyminiszter reformálni akarta a közigazgatást; a közoktatásügyi miniszter reformálni akarta a jogi oktatást; az igazságügyminiszter reformálni akarta a perrendtartást, a büntető kódexet, törvényt készített elő a részletügyletről, az uzsoráról, az üzlet-átruházásról és egyéb másról. És mindez a boldogság most legalább egy évvel késik. A törvénykönyv lapjai betöltetlenek. Ime nézzük: nem olvasunk-e ki némi tanulságot ez üres lapokból is.

Régi tapasztalás, hogy amint a forgalom csinálja a vasutakat, másfelől a vasutak csinálják a forgalmat is. És valamint a német közmondás szerint, ha az Isten hivatalt ad, megadja a hozzávaló ész is, úgy: ha egyszer megvan a hivatal, csinál az magának dolgot is. A törvényhozó hivatalnál sincs ez különben. Nem mondom, hogy az Uristen mindenkinek, mihelyt képviselőnek csap fel, okvetlenül megadja a hozzávaló közmondásszerű ész is. De észszel, vagy ész nélkül: ha a törvényhozás emberei együtt ülnek, hogy ne találának okot, alkalmat és tárgyat, amire törvényt

lehesen csinálni — még ez elő nem fordult. Amiről még törvény nincsen, arra bizonytalán készíteni kell; és amire törvény van, azt »reformálni« kell. Reform: különösen ez a varázsszó. Mert ha minden dolgot csak egyszer lehetne törvénybe foglalni, akkor e véges világon egyszer mégis csak vége volna. De a reform varázsszóval megvan a perpetuum mobile. Csinálni, visszacsinálni, másképp csinálni és újracsinálni — íme ez a »reform« titka. Reform-törvény mondta ki az 1868:XXXI. t.-c. 1. §-ában, hogy a kamat-láb írásbeli kikötés mellett nem esik korlátozás alá. Ezt megreformáltuk 1874-ben a kereskedelmi törvénnyel, mikor kimondtuk, hogy kereskedelmi ügyletekben a kamat írásbeli kikötés nélkül is korlátlan (286. §.). Ezt megreformáltuk az 1877: VIII. t.-c.-ben. Emezt megest az 1883: XXV. t.-c.-ben. Most meg itt van az üres bölcső, amely a legújabb reformgyermeket várja: a törvényt, mely »az uzsoráról és káros hitelügyletekről« szóló 1883: XXV. t.-c. módosításáról és kiegészítéséről« szóló törvényjavaslatból akar kelni. Megreformáltuk a régi céh-rendszer maradványát és csináltunk »szabad« ipartörvényt. Pár év múlva visszacsináltuk a reformot és »kötött« ipartörvényt készítettünk. Persze hogy most ismét az ipartörvény revíziója lesz a legközelebbi reform. Vagy hogy más térről adjak példát: A 70-es évek elején tele voltak a lapok a kötelező doktorátussal, mint az ügyvédség nagy »reform«-jával. Most meg évek óta készül a nagy »reform«: a doktorátust ismét el kell ejteni. Évekig keríngett a reform az akadémiák eltörléséről, a harmadik egyetem alapításáról. Most várja betérjesztését a legújabb »reform« javaslata: az akadémiákat állami segéllyel kell istápolni, a harmadik egyetem pedig hosszú időre el van ejtve. És így megy ez mindvégig a törvényhozás összes mezőin: nincsen állandó, csak a változás; ami tegnap betegség volt, az holnap orvosság: a törvényhozás kigyója, mely saját farkába harap.

Már most bizonyos, hogy baj van az élet minden terén. Bai van az iskolában, a közigazgatásban, a jogszolgáltatásban, az ipar és a közérkölcshöz és a haladó kultúrnépekkel szemben ijesztő a hátramaradásunk. E bajok oka végtelenül komplex. Benne fészkel az nagy részben mélyen a néplélekben, százados hagyományban, az anyagi és erkölcsi légkörben, amelyben nevelkedünk, működünk, élünk. Ezeket egyik évről a másikra megváltoztatni nem lehet. De törvényt csinálni, azt lehet: így hát törvényt csinálunk. Valójában a parlamenti élet egész szervezete olyan, hogy akaratlanul is rávisz e törvénygyártásra. Angliában köz-

mondássá vált a »man, not measures« szava — hogy emberek kellenek, nem törvények; hogy a bajoknak oka többnyire az, hogy a fennálló törvényeket rosszul hajtják végre; hogy nem új tantervek kellenek, hanem jó tanítók; nem új jogszabályok, hanem tanult és szorgalmas bírák; nem közigazgatási kódex, hanem becsületes és lelkiismeretes hivatalnokok. És Angliában a százados kultúra és a nagy gazdaság meg is teremti ez embereket. A tanárok oly családokból kerülnek ki, melyekben nemzedékek óta tradíció a tudomány; a self government a gazdag gentryből kapja ingyenes munkásait; a bírói széket 5—8000 font sterling évi fizetéssel látják el és az ország leghíresebb ügyvédei versenyeznek érte. Kultúrát, vagyont, embereket: ezt sem képviselőház, sem miniszter nem csinálhat. De minthogy valamit mégis csak kell csinálni: csinálnak azt, ami legolcsóbb, legkönnyebb és leggyorsabban kész — csinálnak törvényt. Nem abból a törvényből, melyet csak a szükség teremt és csak a szükség tör; nem abból, melynek magvát a mi saját életünk hinti el a haza földjébe, s mely annak talajából merítvén erejét, amint gyökereiben, úgy gyümölcsében is a magunké: hanem törvényeket, melyek szülőoka a meglevő törvényhozási orgánusok téltensége és tennivágya, a törvénykészítők és parlamenti képviselők személyi hiúsága és módszere: az olcsó utánzás.

Ha végigtekintünk azon a könyvtáron, melyet 1867 óta kelt törvényeink immár kitesznek, az első érzés a meglepetés: mennyi munka, mennyi haladás! De rántsunk ki egy-egy ily törvényt a törvénytárból. Vizsgáljuk keletkezését: mi adott neki életet? hogy fogant a gondolat? mi volt a mintakép? kik voltak szerkesztői? és eredete, tartalma és formája szerint, mennyi benne igazában a magunké? A kultúra, amiről ez a törvénytár tanúskodik, az, amit az angol Disraeli egyszer second hand civilisation-nak nevezett: másodkézből való, idegenből kölcsönzött, utánzott kultúra az. A németek is abban szenvednek, amit az angolok over-legislation-nek hírnak. De az ő malmuk legalább a saját búzájukat őrli. De mink? A mi törvényhozásunk jóban-rosszban a németeket utánozza, mint a táncolni nem tudó, ki a négyesbe beáll és izeg-mozog, amint a szomszédjáról nézi: ő neki nincs benne felelőssége és a párjának nincs benne öröme.

Mint születnek e törvények — melyikünk ne tudná? A miniszteri tanácsos reggeli kávéja mellett vezércikket olvas a »Neue Freie Presse«-ben, mely egy törvényt ismertet és méltat, mely a német birodalmi ülésben kelt — mondjuk —

a házaló-ipar szabályozásáról. Ez kapóra jön. Rég vár már valamire, amit »reformálni« lehessen, mert minisztere »csinálni« akar valamit, amivel a képviselőház és a közvélemény előtt a maga hivatottságát igazolja. A miniszteri tanácsos elhozhatja tehát a német törvényt indokolásával és előkészítő anyagával együtt, lefordítja »a hazai viszonyok tekintetbe vételével«, ami azt jelenti, hogy »Kreisamtmann« helyett »szolgabíró« tesz és 30 évi elévülés helyett 32 évest. A miniszter örül az operatumnak. Aznapig nem vette ugyan észre, csakúgy amint nem vette volt észre a miniszteri tanácsosa sem, hogy a hazai házalás valami különös szabályozásra szorúlna. De ha itt van a javaslat, utólag bizonyára meg lehet találni a bajt is, amelyen az segíthetne. Felhivatja hát valamelyik félhivatalos könyomatosát. A könyomatos közzéteszi és másnap az összes lapokban olvasható, hogy nagy »reform« készül a minisztériumban. Aznapig egy lap sem vette ugyan észre, hogy a házaló-ipar e hazában törvényhozási szabályozásra szorúlna; de minthogy a minisztériumban »reform« készül, bizonyára megvan a baj is. És a lapok vezércikket írnak a bajról és a »reform«-ról. És amint a javaslat a német törvényjavaslat után készült, úgy a vezércikkek a »Neue Freie Presse« vezércikke után készülnek. Következik a harmadik stádium. Anketet hív össze a miniszter, amelyre meghívja a képviselőház tipikus alakiait, mint szakértőket: egynéhány kormánypártit, és egyet-kettőt az ellenzékbel. A szakértők elolvassván a meghívót és a hozzá mellékelte javaslatot, mindenekelőtt úgy érzik, hogy eddig nem vették észre, hogy a házaló-ipar e honhazában valami égetően szorúlna a szabályozásra. De minthogy Németország törvényt csinált, a miniszter javaslatot készített és a lapok vezércikket írnak, hát bizonyára megvan a baj is. Kiveszi hát a kormánypárti kapacitás — mondjuk A. úr — a képviselőház könyvtárából a német birodalmi gyűlés naplójának azt a kötetét, amelyben a nevezett törvényről folyt vita olvasható. Kijegyzi magának pontosan, mit mondott a német törvény egyes szakaszának érdekében a német miniszter és mit az őt támogató többség szónoka. De ugyanígy tesz ugyanezzel a naplókötettel másnap az ellenzéki szakértő korifeus is — mondjuk B. úr — kijegyzvén magának, hogy a német ellenzékbel mit mondtak, teszem, Richter vagy Windhorst. Így felfegyverkezve mennek a szakértők a miniszteri ankétre. Itt a miniszter hatásos beszédben elmondja az érveket, miket a javaslat indokolása a német törvény indokolásából merített. Utána feláll a kormánypárti kapacitás és hatásos beszédben üdvözlí a miniszter

reformját. Rámutat a bajokra, amiknek létezéséről egy hónappal ezelőtt sem ő, sem más e hazában nem álmodott; és elmondja »a hazai viszonyok tekintetbe vételével« lényegileg azt, amit talán kevésbé hatásos beszédben annak idején a német kollégája mondott. De az ellenzéki korifeus sem hagyja magát. Feláll és ellenzéki felháborodással tiltakozik a Richter és Windhorst érveivel.

Minek folytassam? Így megy ez tovább a képviselőházban, míg végül törvény lesz. De a törvény még szentesítve nincsen, már ajánlatot kap a Franklin-Társulat egy vidéki jogakadémiai professortól, hogy kommentárt adna ki a készülő törvényhez, mely kommentárt persze az érdemes tanár ismét a német törvénynek egy német kommentárja alapján »a hazai viszonyok tekintetbe vételével« transzkribált. És szentesítetik a törvény és kiadják a kommentárt — és az újságok magasztalják a minisztert, ki »szakértő kezét rátette az ország fakadó sebére« és a tudós tanárt, ki »irodalmunk egy hézagát töltötte be«. És mikor a törvény életbe lép és annak valamelyik §-a egy perben vitássá válik, a Curia van hivatva, hogy a peres értelmezés kérdésében végső instanciában döntsön. A tanácsban idegenül állanak az idegen törvénnyel szemben. Ekkor a tanács érdemes elnöke felüti az »Entscheidungen des deutschen Reichsgerichtes« című döntvény-gyűjteménynek azt a kötetét és lapját, amelyen olvasható, hogy a német törvénynek megfelelő §-át hogy-mint értelmezte a lipcsei Reichsgericht. És nyomában kél a nagyméltóságú magyar kir. Curia »elvi jelentőségű döntvénye« ismét »a hazai viszonyok tekintetbe vételével«. Íme törvénykészítés, törvénymagyarázat és törvényalkalmazás így táncolja a mások négyesét: ez az a second hand civilisation, ami újabb törvénytárunkon végigvonul.

Hát ha az effajta törvény-öntésben pihenőt tartottunk egy esztendőre: ezért nincs mit jajveszékelnünk. Volt időnk magunkra eszmélni. És ha az 1903-iki üres törvénykötet után egy pár esztendeig egy pár vékonyabb törvénykötet is fogna következni: az igazi magyar kultúrának ez nem lesz vesztesége.

A KITÜNTETÉSEK JOGA

Napról-napra olvassuk a hivatalos lapban, hogy ordóban, cimben, rangemelésben részesülnek olyanok, akiknek érdemei felől lélek se tud. A hatás, amit az efféle hír kelteni szokott, más-más, kinek milyen a vérmérséklete. Egyik ember humoros oldaláról fogja fel a dolgot és mosolyog; a másik patetikusabban veszi s mérgelődik; a harmadik bölcselkedően fogadja és vállat vonít. És, mint annyi sokszor, ha embereknek eltérők a nézeteik, ez esetben is, mindháromnak van igaza. Mert minden dolognak a világon megvan a maga humora és pátosza; Diogenesnek pedig, ott a hordójában, ennek a világnak összes kitüntetései nem egyebek mint üres semmiségek. Amde mosolygással és mérgelődéssel senkisem viszi előre a világot, és Diogenes — ott a hordójában — nem szociálpolitikus. Aki ellenben a társadalomfilozófus és a jogbölcslő szemével nézi a világot, az az effajta semmiségek mögött is mélyebb értelmet talál, és erről talán beszélni kellene már egyszer.

Két eszköze van az államnak arra, hogy a hasznosat előmozdítsa s az ártalmasnak útját állja: egyik a büntetés, másik a jutalmazás. Jutalmazás és büntetés: ez a kettő »a társadalom mehanikájának két emeltyűje«, ahogyan egy jogbölcslő nevezte el őket egyszer. Manapság, amikor jogi szankciókról szólunk, elsősorban a büntetésre gondolunk. Amde az állami jutalmazás is egyike ama eszközöknek, amelyekkel a jog helyes irányba igyekszik terelni az embert. Ha idegen tulajdont talál valaki s eltulajdonítja, becsukják — ez az állami büntetés; ha a talált dolgot tulajdonosának visszaszolgáltatja, találódijra tarthat igényt — ez az állami jutalmazás: mindkettő azonban, a tolvaj büntetése és a becsületes találó jutalma egyképen, a tulajdon társadalmi védelmének eszközei. Azonképen a tengeri jogban is: aki tengeri vihar idején emberéletet ment meg, segélydíjra tarthat számot, a partra vetett jóság becsületes megtalálójának mentésdíj jár. És

ugyanígy a közjogban: a hanyag katonát vagy hivatalnokot megbüntetik, a buzgót és szorgalmast előléptetik, vagy kitüntetik; a győzedelmes római hadvezér ünnepeltetésre és triumphusra tarthat számot; Bismarck herceg külön törvény útján nemzeti tiszteletdíjat kapott; és az egész magyar adományozási rendszer nem egyéb, mint a közélet terén kifejtett szolgálatok állami jutalmazásának ezeréves története.

Nos, az állami jutalmazásnak ilyes eszközei a címek, érdemrendek és rangemelések is. A pénzbeli ajándék és a hivatalbéli előléptetés ellenében, amelyek az állami jutalmazásnak másik két kategóriáját alkotják, ezeknek a kitüntetéseknek egy az előnyük, meg egy a hátrányuk. Előnyük az ideálisabb tartalmuk; hátrányuk a váltakozó értékük. A pénz ugyanis minden körülmények között megtartja súlyát és a hivatali előléptetés minden körülmények között hatalmat gyarapít és jövedelmet növel. Ámde a kitüntetések értéke váltakozó és teljességgel viszonylagos valami. Mert kitüntetés annyi, mint distinkció és distinkció annyi, mint megkülönböztetés (*distinguere*): az a célja, hogy megkülönböztesse az értékeset a kevésbé értékestől. Ez eredettől való hivatását azonban a kitüntetés csak az esetben töltheti be, ha igazságosan és okosan alkalmazzák. Ha ugyanazt az érdemrendet ma egy érdemes és rászolgáló hivatalnoknak, holnap pedig egy uzsorásnak adományozzák; ha ugyanaz a cím ma egy tudósnek, holnap meg egy kétes hírű szállítónak jut; ha a hivatalos lapnak ugyanabban a számában egy művész nemesítése olvasható, aki egész életén át nem ismert mást, mint a művészetét és egy pénzeszsák nemesítése, aki egész életén át nem ismert mást, mint a pénzét: akkor az érdem az érdemtelenségtől nem különböztetődik meg, de egyenlő értékűvé tevődik, és akkor a kitüntetés homlokegyenest az ellenkezőjét végzi annak a hivatásnak, amelyet szolgálnia kellene. A politikai okosságnak fontos parancsa ezért, hogy a kitüntetések, helytelen adományozások által, ne fosszunk meg az értéküktől. Igazságtalanul kiosztott kitüntetések kompromittálják az állami jutalmazást, csakúgy, miként igazságtalanul kirótt büntetések kompromittálják az állami kényszert. Voltak kényurak, akiknek uraskodása idején a közvélemény ítéletében a börtön büntetés helyett martiriummá magasztosult, és voltak kormányhatalmak, amelyeknek kormányzása idejében a nyilvános kitüntetések a gyalázat bélyegét sütötték a kitüntettekre. De mindkettő mindenkor a kormányhatalmon

boszúlta meg magát, amely a társadalmi rendnek eme két emeltyűjével visszaélt.

Az ilyen visszaélés azonban nemcsak a kormányzati ildommal ellenkezik, de ellentmond az igazságosság követelményének is. Mert ha igazságtalan dolog, hogy ártatlant megbüntessenek, akkor csakúgy igazságtalan, hogy érdemtelent megjutalmazzanak. Hogy a közvélemény az utóbbi esetben kevésbé hevesen reagál, mint az elsőben; hogy egy Dreyfus elítélése egy világot lázít fel, míg egy rossz hírű vállalkozó kitüntetése csak nyilvános derűtséget kelt, nem téveszthet meg bennünket tételünk igazságában. Voltak olyan idők is, amidőn hatalmi jelszavak nyomták el a jogot, és midőn jogtalan vagyoni elkobzásokat és halálbüntetéseket egykedvű tompasággal, sőt cinikus mosollyal fogadtak. Sulla, az Inquisitio, vagy a francia forradalom idején is érzékietenne vált a jogi lelkiismeret és az emberek hozzászoktak a gyilkosságokhoz és a tolvajlásokhoz, amelyeket a közhatalom a büntetés cégére alatt üzött, hozzászoktak ugyanazzal a nyugalommal, mint amilyennel manapság a kitüntetéseit fogadják. De éppen abban, hogy az igazságtalanság mindenekelőtt a nyilvános lelkiismeretet öli meg; hogy elhervasztja az igazságosság iránti közérzékét; hogy a népet arra a gondolatra szoktatja, hogy a hatalom a jog elébe való és hogy a nyilvános önkényt el kell viselnie, akár a természeti erők csapásait: éppen ebben rejlik egyik legkomolyabb következménye az ilyen intézkedéseknek. Rómában érzékenyebb volt a közvélemény a kitüntetések joga iránt, mint manapság. Ha a hazatért hadvezér triumphust vagy ünneplést akart, akkor előbb nyilvánosan meg kellett tárgyalni a kívánságát. Mint jogsérelmet torolták volna meg, ha valakinek, akinek csak ünneplés járt, diadalmenet jutott volna részül és, hogy vajjon egy katonának ez vagy amaz a corona jár-e, pör tárgya lehetett. És valójában: ha az emberek igazságtalanság miatt panaszkodnak akkor, ha egy mocskos becsületű embernek sikerül, hogy az ellene emelt vádat elejtik: kevésbé igazságtalan-e, ha ezenfelül még érdemrendet is kap?

Az eddig említett közérdekkel szemben kicsinyesnek tetszik talán, ha az egyesek érzékenységről is szólok. Am aki tövig akarja kimeríteni a témánkat, az a kérdésnek eme részét is kell, hogy szembevegye. Egy érdemtelen ember kitüntetése ugyanis egyúttal utólagos kisebbitése mindazoknak, akik ugyanezt a kitüntetést már megkapták. Mert minden megtisztelés értéke végre is csak viszonylagos valami. Ha barátom meghí az asztalához, meghívó magában véve

megtisztelés. Ha azonban a meghívásnak eleget téve, egy csomó kétszínű ügynököt is találok velem együtt meghívottként az asztalnál, akik valami jó üzletet kötöttek a házigazda részére, és akiket most ezért az én segédkezésem mellett jó lakomával akar megjutalmazni: akkor az ilyen megtisztelés nem igen fogja dagasztani a keblemet. Vagy más példa: Ha a látogató egy rózsát hoz a háziasszonynak, ez magában véve hódolat jele. Ha azonban a háziasszony megtudja, hogy a vendége ugyanez alkalommal a szobalány kezébe is nyomott ugyanolyan rózsát, akkor tisztában lesz aziránt, mit kezdjen vendéggel és virággal. Nos, vannak azonban asztalok, amelyekről felkelni és virágok, amelyeket visszaadni nem lehet — annál óvatosabban kell tehát bánni az efféle kitüntetésekkel.

Mindeddig csak a visszaélésszerű a d o m á n y o z á s o k ról beszéltem. Mit mondjak hát végre még az állami kitüntetéseknek nyilvános árúbabocsátásáról? Mert voltak állítólag korok és országok, ahol nemességet és címet pénzért is lehetett kapni, amely a kormányzó hatalomnak választási célokra és egyebekre kellett. Ha minden egyes igazságtalan állami jutalmazásban jogsérelmet látok, akkor az effajta pénzért való jutalmaknak a kérelmét és teljesítését egyenesen a megvesztegetés büntetnének tartom. Azért, hogy a megvesztegetett fél nem magánember, hanem államhatalom, és hogy ez az államhatalom az ilyen módon kapott pénzt nem a magánjóléte, hanem a politikai jóléte céljaira fordítja, a dolog egyáltalában nem válik jobbá; sőt rosszabbá válik, mert a kapott pénzösszegeket választási megvesztegetések, tehát újabb büntettek céljaira kéri és fogadja el. Am a jogi kárnál még sokkal súlyosabb az erkölcsi kár, amit az ilyen eljárás okoz. Mert venni csak azok vehetnek, akiknek megvan a hozzávaló pénzük; hogy azonban azok, akiknek pénzük van, a pénzükért még az állam megtiszteléseit is zsebrerakhatják: ez egyenest megbénítja a célt, amelynek érdekét e megtiszteltetések szolgálják. Mert mondjuk ki nyíltan: az állam nagyrészt a kitüntetéseinek ideális jutalmával fizeti meg az érdekében tett szolgálatokat, mert anyagi jutalmazásra nincsen elegendő pénze. A katona és az államhivatalnok, azért a szűkös fizetésért, amelyben része van, némi kárpótlást talál a méltóságban, a rangban és a címben, amely állásával együttjár. Amikor a bírót harmincesztendei szolgálati idő után tanácsossá nevezik ki; amikor a hadseregben a legtehetségesebbje hófehér fővel »kegyelmes úr«-ig viszi; amikor az első hivatalnokokat az állam-

szolgálattól való megválás alkalmával Ausztriában bárókká nevezik ki: akkor ezekben a címekben, amelyeket egy több-évtizedes hivatalnoki pálya végére illesztenek, némi kárpótlás rejlik azért a sok nélkülözésért, amely minden állami szolgálattal velejár. A régi diákmondás szerint az egyik pálya gazdagságot ad, a másik pálya megtiszteltetést — dat Galenus opes, Justinianus honores. Ezért az állam honores-ei is elsősorban azoknak a buzdítására vannak szánva, akiknek opes-t nem adhat. A gondolat épen az, hogy aki a maga életét a saját anyagi előmenetelének szentelte, annak jutalmát is az elért anyagi jólétben kell találnia; ellenben az ideális jutalom az ideális törekvésnek jusson. Nos, ennek az ideális jutalomnak az értéke amúgy is abban a mértékben csökken mindinkább, amely mértékben a pénz értéke a mi materialisztikus korunkban napról-napra gyarapszik. Ha azonban a világ gazdagjai a pénzükért minden anyagi élvezet tetejébe még az ideálisakat is megvehetik; ha utat tör magának az a meggyőződés, hogy akié az opes, ennek fejében minden időben a honores-t is megkaphatja: akkor a pénz hatalma a végtelenbe dagad, a kevésbé jövedelmező hivatáságak elégedetlensége terjed, és az ideális törekvések pusztulnak. Már pedig az államnak a legutolsónak szabad lennie, aki a pénz egyeduralmát hirdeti.

Monarchikus államban a nyilvános kitüntetést az uralkodó kegyelmére vezetik vissza. Kegyelmi tény, csak-úgy, miként például egy elítélt ember megkegyelmezése. Egész irodalom kelt már arról a kérdésről, vajjon a modern államban, ahol független bírák mondják a »bűnös«-t a bűntettesre, indokolható-e még az uralkodó kegyelmezési joga. Indokolható akkor, ha a kegyelmezés a konkrét esetben csak a magasabb igazságosság értelmében vett helyreigazítást jelent. Amde oly kegyelmezés, amely igazságtalan: önkény; és oly kitüntetés, amely érdemtelen: bohóctság.